

dr. Edvard Kovač

ŠKOFJELOŠKI PASIJON KOT ČUDOVITA KAPUCINSKA PRIDIGA

Škofjeloški pasijon izpod peresa patra Romualda, s krstnim imenom Lovrenca Marušiča, ki je prišel v Škofjo loko z Goriškega, je izjemen in nenavaden primer baročne kapucinske pridige. Kot so pokazali v svojih raziskavah in kritičnih izdajah dobri poznavalci slovenske literature tistega časa, kot npr. prof. Jože Faganel v znameniti zbirki Kondor (Mladinska knjiga 1987) in dr. Matija Ogrin s sodelavci v zborniku Mohorjeve družbe (2009), je šlo za zelo tesno povezavo med kapucinskim govornim pridigarškim jezikom z vsebinsko zasnovo njihovih pridig na eni strani ter samim znamenitim literarnim tekstom na drugi. Takrat je bila pretežno skoraj vsa literatura naravnana na presežno in se je širila z živim jezikom. Kapucinske pridige, o katerih je pisal prof. p. Metod Benedikt v številnih razpravah, so bile ohranjene sicer le v rokopisih, vendar so bile pogosto izvedene.

Seveda nastane vprašanje, kako je lahko goriški pater Romuald, tako odlično zajel krajevne značilnosti jezika Škofjeločanov, ki je poln arhaizmov? Takoj se ponuja hipoteza, da so mu pri pisanju prvega ohranjenega slovenskega dramskega besedila pomagali domačini, ali pa da se je tudi posluževal že predhodnih zapisov svojih sobratov. Ne da bi hoteli zanikati te razlage, pa prav tako ne smemo prezreti, da gre za tipičnega predstavnika kapucinskih bratov, ki so znali biti pozorni do vseh ljudi, se vživljati v njihov svet veselja in žalosti, jim prisluhniti in tudi ponotranjiti njihov besednjak ter melodiko njihovega jezika. Tako tudi jezik patra Romualda izraža občutljivost do trpečega človeka in pozornost do njegove širše kulture. Njegov goriški samostan je bil ustanovljen kmalu po začetni kapucinski reformi frančiškanskega reda, se pravi še v 16. stoletju, zato je razumljivo, da je podprl mlado škofjeloško skupnost, ki so jo ustanovili kakšno stoletje kasneje (l. 1707) in prinesli svežino mladega reda, na katerega je stavila tudi širša Katoliška cerkev pri svoji prenovi. V tem duhu kapucinskega čutečega patra, ki se vživlja v malega človeka, tudi Škofjeloški pasijon odseva čustva tamkajšnjih ljudi, njihovih misli, trpljenja in želja.

Naj bomo v našem kratkem zapisu pozorni do te frančiškansko-kapucinske duhovnosti in teologije, ki izhaja iz svetega Frančiška Asiškega, ustanovitelja

Reda manjših bratov in kapucinske veje tega Reda, ki je nastala z reformo v začetku 16. stoletja in ki je prenovila celotno frančiškansko gibanje.

Tako se nam kažeta kapucinski red in njegova duhovnost v sobesedilu katoliškega baroka, zato ga lahko razumemo le znotraj katoliške obnove po Tridentinskem koncilu.

Prav ta cerkveni zbor je namreč na novo ovrednotil katoliško zakramentalno življenje. Ne da bi sedaj zašli v teološki traktat, moramo poudariti, da zakramenti zahtevajo poleg duhovnosti in osebne vere tudi neko materialnost in so povezani s človekovo telesnostjo. Zaradi tega je lahko zaživel tudi barok kot cerkvena umetnost, saj je hotel izraziti »nebesa na zemlji«. To pomeni, da so krščanske duhovne in etične vrednote zaživele znotraj telesnega in še širše, znotraj vsega snovnega sveta. V tej tradiciji zemeljskost ni ovira za duhovnost in za odrešenje. Prav obratno, znotraj zemeljske realnosti ta duhovnost pridobiva na resničnosti in pristnosti.

V tem duhu so bili tudi kapucinski pridigarji zelo blizu čutnemu zaznavanju sveta, znotraj katerega so prepoznavali božjo dobroto, hkrati pa tudi nevarnost, da se človek od Boga z grehom oddalji. Z drugimi besedami, znotraj človeškega doživljanja trpljenja in veselja sta tako pekel kot nebesa, človek pa lahko izbira in se preda navdihu Božje milosti ter se odloča za dobro, ali pa tudi ne. Prav ljudska vernost, ki se preko spokornosti spaja z zakramentalnim življenjem, mu lahko omogoči, da bo vstopil v odrešenje, ki je predokus večnega veselja. Znak te odrešenosti od zla in prisposodba večnega veselja pa je tudi zemeljska igrivost in zelo čutno doživljanje ter ponazarjanje duhovnega sveta, svetnikov, Marije in Jezusa. Pojavijo se celo freske Boga Očeta, ki ga do renesanse ni bil dovoljeno upodabljati, kar je v vzhodnem slikanju ikon v veljavi še danes. Zato se smemo čuditi, da so l. 1721 Pasijon organizirali prav člani Bratovščine svetega rešnjega telesa, se pravi tisti, ki so želeli poglobljati svoje zakramentalno življenje.

Na tem obzorju duha bomo razumeli, zakaj kapucinska pridiga tako slikovito in nazorno prikazuje človeško hrepenenje po čednostih, njegovo željo po čistosti srca in tudi njegove težave na poti nenehnega očiščevanja.

Priredba Škofjeloškega pasijona za Prešernovo gledališče v Kranju zelo dobra odseva globino in tudi človeško bližino kapucinske pridige.

Kot so nakazali že Brižinski spomeniki, je bil eksistencialni problem zla v srednjem veku vedno osvetljen z izvornim grehom Adama v rajju. Vendar je tudi v tem začetnem tragičnem dogodku za vse človeštvo zmagoval krščanski optimizem. Seveda nastopa padli angel ali hudič, ki se škodoželjno roga človeški tragiki

in se veseli človeške ujetosti v zlo. Toda njemu nasproti nastopajo trije angeli kot Božji poslanci in Adamu prinašajo troje sporočil: svarilo za v prihodnje, tolažbo zaradi človeškega trpljenja in tudi spodbudo, ki je upanje jutrišnjega dni.

Tokratna izvedba pasijona je izbrala osem izmed trinajstih izvirnih Podob ali Slik. Toda že v prvi izmed osmih se prepletata Stara in Nova zaveza Svetega pisma. Tako se pred nami razgrnejo globoki simboli trpljenja Marije in Jezusa, ki nagovarjajo človeka, naj se vendar spreobrne in tako kot Adam pokesa za svoja slaba dejanja. Trije angeli so tisti, ki nosijo in kažejo simbole trpljenja kot npr. Kristusove žeblje, suktnjo, gobo, trnjevo krono in tudi petelina, ki je simbol Petrove zatajitve učenika. Pomenljivo je, da so ti simboli pospremljeni s spremstvom bratovščin kovačev, lončarjev, zidarjev, pekov in drugih, kar razkriva misel, da se trpljenje, zlo in Božja tolažba prepletajo v vseh poklicih našega življenja.

Vse to pa je uvod v drugo Podobo, ki je posvečena smrti. Prav ta Slika pa je najbolj srhljiva z mrtvaško konjenico, saj smrt s koso zmagovito vihti zastavo. Tragičnost podobe se še stopnjuje z recitativom duše, ki izreka bolečino trpečega Joba: Le zakaj sem se sploh rodil! A znova se mora smrt umakniti otroškim glasovom, ki pojo hosana Kristusu, ki zmagoslavno na Cvetno nedeljo jezdi v Jeruzalem. In tukaj je najgloblje sporočilo Pasijona, ki se bo potem odvil v naslednjih Podobah: naj bodo Lucifer in hudiči še tako glasni, vedno bo zmagovala otroška duša in pa ljubezen Kristusa, ki bo ob koncu zmagovit. Kristus pa se je sposoben soočiti z vsako človeško tegobo in celo z izdajstvom svojih učencev, kar napove med zadnjo večerjo v tretji Podobi.

Nato se v naslednjih Podobah odvije pasijon, ki ga poznamo iz pripovedovanja štirih evangelistov in ki ga beremo med bogoslužjem na cvetno nedeljo in na veliki petek: krvavi pot, bičanje, kronanje in sam križev pot.

V te Podobe vstopa še četrti angel, ki sočustvuje in tolaži trpečega Gospoda. To je simbolni znak Božje prisotnosti v duši vsakega trpečega človeka, naj bo še tako zaničevan in ponižan, boleč in trpeč, vedno mu Bog pošilja tolažnika, da zmore živeti vse do trenutka, ko izpolni svoje poslanstvo na zemlji.

Ob koncu sedme Podobe nastopijo v imenu vsega človeštva trije Jezusovi rojaki, ki ne zmorejo sočutja. Njim v odgovor so procesije spokornikov, ki skesano nosijo križ in želijo biti soudeleženi pri Jezusovem trpljenju, da bi s tem bili tudi deležni njegovega slavnega vstajenja.

V kranjski verziji ob koncu v osmi Podobi nastopi sveti Hieronim. Ne gre samo za enega izmed štirih velikih zahodnih cerkvenih očetov, ampak tudi za prevajalca celotnega Svetega pisma v latinščino, v ljudski jezik (vulgato) njegovega 4. stoletja. Hieronim v Pasijonu predstavlja obljubo krščanske kulture in sveta, ki se odreka zlu. Udeleženci procesije naj bi prav tako obljubili zvestobo in ljubezen trpečemu Gospodu.

Na kratko smo želeli nakazati teološko obzorje kapucinske pridige, ki je združevala zgodbe Svetega pisma, Stare in Nove zaveze in porodila tudi Škofjeloški pasijon. Toda onkraj teoloških pojmov in občutij, ki so jih Frančiškovi bratje želeli s slikovitimi podobami približati preprostim ljudem, njihova beseda in njihove upodobitve segajo v globino eksistencialne stiske vsakega človeka in prinašajo tolažbo ter upanje.

Prav večno vprašanje: zakaj trpljenje in kako izstopiti iz njega v odrešitev, se sedaj predstavlja tudi v sodobnih uprizoritvah. Od izjemno uspešne postavitve v 60. letih na oder Stalnega slovenskega gledališča v Trstu v občuteni režiji prof. Mirka Mahničiča, preko priredbe Pasijona Mete Hočevar v ljubljanski Drami, pa do oživitve Pasijona s pomočjo p. Marjana Kokalja v izvorni obliki v sami Škofji Loki l. 1999, ki jo sedaj ponavljajo vsakih 7 let in je botrovala l. 2016 vpisu v Unescov spisek nesnovne kulturne dediščine.

V letu 2021 smo obhajali 300. obletnico celotne uprizoritve te spokorne procesije v Škofji loki. Srčno upamo, da bodo zdravstvene razmere kmalu takšne, da bomo Pasijon znova uzrli v zgodovinskem mestu Škofji Loki, po katerem nosi svoje znamenito ime.